

УДК 330

<https://doi.org/10.32342/3041-2153-2026-1-40-9>

Р. М. КЛЮЧНИК,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри глобальної економіки
Університету імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро (Україна)
<https://orcid.org/0000-0001-6787-275X>

ОСВІТА ЯК ФАКТОР ЕКОНОМІЧНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ¹

У статті досліджено освіту як ключовий чинник формування економічної конкурентоспроможності держави в умовах глобалізації, переходу до економіки знань та посилення міжнародної конкуренції. Обґрунтовано, що рівень розвитку системи освіти безпосередньо впливає на якість людського капіталу, інноваційну активність, продуктивність праці, інвестиційну привабливість та здатність національної економіки адаптуватися до технологічних змін. Розкрито основні напрями впливу освіти на конкурентоспроможність, зокрема, через формування професійних компетентностей, розвиток науково-дослідної діяльності, забезпечення потреб ринку праці у кваліфікованих кадрах та створення передумов для структурної модернізації економіки.

Проаналізовано міжнародний досвід розвинених країн, зокрема США та Фінляндії, що демонструє важливість автономії закладів вищої освіти, ефективного управління та поєднання освітньої й наукової складових. Водночас розглянуто приклади окремих країн Глобального Півдня, де проблеми управління, незгодженість освітньої політики з потребами ринку праці та неефективне використання ресурсів знижують позитивний вплив освіти на економічне зростання.

Особливу увагу приділено сучасним викликам розвитку освіти в Україні, зокрема наслідкам пандемії COVID-19, повномасштабної війни, відтоку кадрів та студентів, а також невідповідності освітніх програм вимогам інноваційної економіки. Наголошено на необхідності комплексної модернізації системи управління освітою, розширення автономії закладів, оновлення фінансових механізмів, інтеграції до світового освітнього простору та впровадження новітніх технологій навчання.

¹ Стаття підготовлена у рамках реалізації міжнародного проєкту «Конкурентоспроможність Європи у новій глобальній економіці» № 101176059 – EuCompet – ERASMUS-JMO-2024-HEI-TCH-RSCH

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or the European Education and Culture Executive Agency. Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.

Co-funded by
the European Union

Фінансується Європейським Союзом. Проте висловлені погляди та думки належать лише автору(ам) і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Європейського виконавчого агентства з питань освіти та культури. Ні Європейський Союз, ні грантодавець не можуть нести за них відповідальність.

Зроблено висновок, що розвиток конкурентоспроможної освітньої системи є стратегічним імперативом для забезпечення сталого економічного зростання України та її успішного повоєнного відновлення.

Ключові слова: *освіта, вища освіта, конкурентоспроможність, інвестиційна привабливість, інновації, Глобальний Південь*

JEL classification: *H25, I22, I28, O33, H70*

The article examines education as a key factor in shaping the economic competitiveness of the state in the context of globalization, the transition to a knowledge-based economy, and intensifying international competition. It substantiates that the level of development of the education system directly affects the quality of human capital, innovation activity, labor productivity, investment attractiveness, and the ability of the national economy to adapt to technological changes. The main directions of education's influence on competitiveness are revealed, in particular through the formation of professional competencies, the development of research activities, meeting labor market demands for qualified personnel, and creating preconditions for the structural modernization of the economy.

The international experience of developed countries, in particular the United States and Finland, is analyzed, demonstrating the importance of higher education institutions' autonomy, effective governance, and the integration of educational and research components. At the same time, examples of certain countries of the Global South are considered, where governance problems, the inconsistency of educational policy with labor market needs, and inefficient use of resources reduce the positive impact of education on economic growth.

Special attention is paid to the current challenges facing the development of education in Ukraine, including the consequences of the COVID-19 pandemic, the full-scale war, the outflow of academic staff and students, and the mismatch between educational programs and the requirements of an innovation-driven economy. The necessity of comprehensive modernization of education governance, expansion of institutional autonomy, renewal of financial mechanisms, integration into the global educational space, and the introduction of modern learning technologies is emphasized.

It is concluded that the development of a competitive education system is a strategic imperative for ensuring sustainable economic growth in Ukraine and its successful post-war recovery.

Keywords: *education, higher education, competitiveness, investment attractiveness, innovations, Global South*

JEL classification: *H25, I22, I28, O33, H70*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У сучасних умовах глобальної конкуренції між державами зростає значення нематеріальних чинників економічного розвитку, серед яких не останнє місце посідає освіта. Перехід до економіки знань, прискорення технологічних змін, діджиталізація та трансформація ринку праці актуалізують проблему забезпечення відповідності національної системи освіти потребам інноваційного розвитку. Конкурентоспроможність сучасної країни дедалі більше визначається рівнем сформованості людського капіталу та здатністю швидше за інших генерувати та впроваджувати інновації.

У цьому контексті не можна ігнорувати актуальну проблему визначення закономірностей впливу освіти на конкурентоспроможність економіки. Практичне значення цієї проблематики особливо зростає для України в

умовах повоєнного відновлення, адже модернізація освітньої системи має стати одним із ключових інструментів структурної перебудови української економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення досліджуваної проблеми, та виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Проблема освіти є досить ґрунтовно висвітленою в науковій літературі. Втім, нас цікавлять передусім праці, які присвячені феномену конкурентоспроможності та окремим аспектам розвитку системи освіти в контексті забезпечення конкурентоспроможності національної економіки. Так, Є. І. Войнова [1] сформулювала комплексну концепцію глобальної конкурентоспроможності країн. О. Г. Рябчук та С. С. Гожуловський [2] досліджують особливості розвитку людського капіталу як фактору зростання економіки України. Х. Ніємі [3] розглядає досвід Фінляндії у трансформації освітньої системи. У дослідженнях С. Сідлецького та А. Шандар [4] знаходимо огляд перспектив повоєнного відновлення освіти України. При цьому ми вважаємо за необхідне використати кейси різних країн у якості орієнтирів для можливого розвитку системи освіти України в контексті повоєнного відновлення. Світовий досвід свідчить, що ці приклади не завжди є позитивними та можуть сприйматися в якості застереження.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз освітнього фактору в контексті забезпечення конкурентоспроможності економіки країни. Особлива увага приділяється українським реаліям у контексті війни та повоєнної відбудови.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сучасний глобалізований світ неможливий без конкуренції між країнами, компаніями, окремими особами тощо. Конкуренція є свого роду двигуном ринкової економіки, оскільки «вона спонукає підприємства та інших учасників ринкових відносин вдосконалювати свою виробничо-господарську діяльність з метою отримання конкурентних переваг» [5]. Відповідно, кожна країна, як і компанія, намагається досягти максимальної конкурентоспроможності на світових ринках. Є.І. Войнова визначає конкурентоспроможність країни як якісну характеристику конкурентної позиції країни в певному глобальному ринковому середовищі в конкретний період часу [1, с. 44].

Серед чинників формування міжнародної конкурентоспроможності національної економіки варто відзначити не тільки зовнішні, але й внутрішні, до яких належать, зокрема, власне економічні, політичні, соціальні та технологічні. До соціальних належить, серед іншого, рівень освіти та професійної підготовки, що впливає на продуктивність праці та інноваційну активність [6, с. 98]. Отже, освіта є одним із ключових факторів зростання конкурентоспроможності економіки.

Протягом тисячоліть освіта була недоступною більшій частині людей. Усі знання, які необхідно було отримувати майже кожному, передавалися від одного покоління до іншого в рамках сім'ї чи общини. Так існувало традиційне суспільство, де майже всі успадковували професію або рід занять своїх батьків. Індустріальна революція, урбанізація, соціально-політичні

зрушення, які відбулися у різних країнах у XVIII-XIX ст., зумовили зовсім інше сприйняття знань та освіти. З кожним поколінням все більша частка людей займалася працею, пов'язаною з машинами та механізмами. Відповідно, роль освіти стрімко зростала; населенню багатьох європейських країн початку XX ст. вже була властива тотальна або майже тотальна грамотність.

Протягом XX ст. відбулися сутнісні зрушення в житті людства: масова електрифікація, розвиток сучасних видів транспорту, зв'язку, освоєння космосу, поширення інформаційних технологій тощо. Усе це докорінним чином змінило ринок праці. Усе менша кількість професій передбачала отримання освіти «один раз і на все життя». Натомість дедалі більша кількість фахівців отримує освіту протягом усієї кар'єри (не тільки отримання нової освіти, а й удосконалення існуючих навичок). Змінюється й соціальна структура суспільства: спостерігається перехід від класового до професійного поділу [7]. Усе це зумовлює принципово нову роль закладів освіти у забезпеченні конкурентоспроможності економіки.

Спробуємо визначити наступні напрями впливу освіти на конкурентоспроможність економіки:

1. *Формування людського капіталу*, під яким розуміють сукупність знань, умінь, досвіду та інших нематеріальних якостей людей та їх груп. Цінність людського капіталу втілюється за допомогою освіти, кваліфікації, знань, навичок, вмінь, здібностей і талантів, досвіду, системи мотивацій тощо, що формуються окремим індивідом упродовж усього життя і здатні забезпечувати віддачу для його власника [2, с. 184–185]. Інвестиції в людський капітал є необхідною передумовою розвитку людини, соціальної групи, підприємства, організації, держави.

2. *Вплив на інноваційний розвиток економіки*, що включає не лише суто педагогічну, а й науково-дослідну складову, без якої вища освіта фактично не може повноцінно існувати. Вища освіта забезпечує підготовку фахівців з високим рівнем наукових, технічних і аналітичних компетенцій. Висока якість освіти дозволяє не лише запозичувати інновації, а й генерувати їх. Якісно підготовлені фахівці не лише самі адаптуються до нових технологій та рішень, а й впроваджують їх на підприємствах та організаціях, де працюють.

3. *Забезпечення потреб держави та бізнесу у кваліфікованих кадрах*. Є очевидним, що з плином часу фахівці припиняють трудові відносини з різних причин (пенсія, еміграція тощо). При цьому забезпечувати безперервне функціонування всіх підприємств необхідно за допомогою рекрутування нових кадрів, що неможливо без функціонуючої освіти. В умовах розвитку постіндустріальної економіки та орієнтації передусім на потреби стейкхолдерів заклади вищої освіти «повинні відігравати важливу роль у формуванні єдиних стандартів у підготовці конкурентоспроможних спеціалістів» [8, с. 227].

4. *Вплив рівня освіти на інвестиційну привабливість*. Це пов'язано з тим, що кваліфіковані кадри здатні працювати із сучасними матеріалами та технологіями. Розвиток університетів, науково-дослідних установ, технопарків, стартап-екосистем підвищує привабливість, особливо коли мова йде про наукомісткі галузі.

Звичайно, не можна вважати цей перелік вичерпним, але він дає певне уявлення про роль освіти в забезпеченні конкурентоспроможності економіки. Досягнення різних країн світу доводять, що побудувати стійку економічну систему, яка б не була заснована винятково на ресурсах, неможливо без якісної системи освіти. Одним із яскравих прикладів є США, де закладам вищої освіти надана повна свобода у виборі освітніх програм та джерел фінансування, серед яких – плата за навчання, підтримка благодійних фондів, окремих випускників, прибутки від наукової діяльності тощо. США є федеративною державою; кожен штат має історично сформовану систему закладів освіти, які істотно відрізняються один від одного як за завданнями діяльності, так і за результатами навчання [9, с. 260]. Не дивно, що американська система вищої освіти є однією з найкращих у світі. Під час холодної війни американський істеблішмент дійшов висновку, що США не мають поступатися СРСР у технологіях (особливо це стало актуальним після початку змагань за першість у космосі). Відповідно, почала активно працювати Національна організація науки, а рівень шкільної освіти помітно зріс у короткі терміни. Академічна успішність випускників шкіл стала демонструвати високі результати, що фіксувалося під час тестування абітурієнтів коледжів [10, с. 71].

Прикладом вагомого впливу системи освіти на конкурентоспроможність країни є Фінляндія, де, окрім надзвичайно якісної середньої освіти, зберігається традиційна роль закладів вищої освіти як суспільного блага, що ґрунтується на принципах *sivistys* (розвитку та відповідальності), служіння, соціального впливу та соціальної рівності. Однак на міжнародному рівні багатосторонній (*multi-stakeholder*) підхід не виявився достатньо сильним, щоб захистити університетський сектор від ринковізації (*marketisation*) [11, с. 217]. При цьому ми вважаємо, що ринковізація може розглядатися як позитивне чи негативне явище у залежності від світоглядних орієнтацій дослідника.

Освітню систему можна розглядати на різних рівнях:

1. Макрорівень включає різні структури, такі як початкова, середня, вища, освіта дорослих тощо. Він також включає розроблені стратегії чи процеси національного рівня, такі як освітні стандарти чи системи оцінювання.

2. Мезорівень включає організації та інституції (школи, університети, їхні підрозділи тощо).

3. Мікрорівень включає індивідів (студентів / учнів та викладачів / вчителів), які мають індивідуальні траєкторії навчання / роботи, досвід, психологічні особливості тощо [3, с. 18-19].

Конкурентоспроможність країни, таким чином, багато в чому залежить від стану розвитку освіти. Щоправда, існують і винятки: наприклад, країни Перської затоки не демонструють співставних зі США чи Великою Британією успіхів у розвитку освіти і науки, але належать до найбагатших економік, що багато в чому детерміновано експортом вуглеводнів.

Багато країн Глобального Півдня мають істотні проблеми із забезпеченням якості навчання. Деякі країни Південно-Східної Азії (Індонезія, В'єтнам, Філіппіни) часто зіштовхуються з нецільовими витратами через корисливі

інтереси (*profiteering*) або погане управління (*poor governance*). Наприклад, гроші, виділені на освіту, можуть перенаправлятися на інфраструктурні проєкти, цінність яких є сумнівною. Замість цього було би доречно інвестувати в підвищення якості викладання, реформування навчальних програм, розвиток практичних навичок тощо. Це знижує здатність видатків на освіту створювати економічну цінність, що суперечить поширеним очікуванням того, що освіта повинна збільшувати продуктивність праці та стимулювати економічне зростання [12, с. 155–156]. Ми вважаємо, що ці проблеми є актуальними й для України.

Крім того, система освіти у країнах Південно-Східної Азії часто слабо узгоджується із запитами ринку праці. Відповідно, спостерігається високий рівень безробіття серед випускників вишів через невідповідність отриманих навичок потребам економіки. Таким чином, інвестиції в освіту не можуть сформувати конкурентоздатну робочу силу, що істотно послаблює їх позитивний вплив на економічне зростання. Крім того, освітня політика часто розробляється без достатніх консультацій зі стейкхолдерами (наприклад, бізнесом та місцевими громадами), що знижує практичну цінність результатів [12, с. 156]. Подібна ситуація спостерігається і в інших країнах Глобального Півдня: так, серед проблем вищої освіти в Нігерії називаються погане управління, недостатнє фінансування, корупція, витік мізків (*brain drain*), недостатня інфраструктура для навчання та досліджень, перенаселення, безпекові фактори тощо [13, с. 27].

Освітня система України також зіштовхується з низкою викликів, серед яких можна виокремити:

- невідповідність освітніх програм ринку праці (часто програми застарівають ще на етапі розробки);
- негативний вплив COVID-19 та дистанційного навчання (деякі дисципліни неможливо вивчити онлайн без втрати якості);
- відтік кадрів за кордон через порівняно низькі заробітні плати в українській освіті;
- виїзд студентів та абітурієнтів за кордон через уявлення про престижність закордонної освіти;
- війна та пов'язані з нею наслідки (окупація територій, руйнування навчальних закладів, загальна небезпека перебування в містах, блекаути та інші побутові незручності).

Ми вважаємо, що кардинальні реформи в освіті будуть необхідні по завершенні війни, адже Україна має всі можливості стати конкурентоспроможною саме завдяки привабливості освіти як для наших співвітчизників, так і для іноземців. Серед необхідних заходів називають:

- створення механізмів компенсації втрат у навчанні, спричинених пандемією COVID-19 та повномасштабною війною;
- покращення системи управління закладами освіти, збільшення їх автономії;
- забезпечення інтеграції вітчизняної системи освіти у світовий освітній простір;
- реформу механізмів фінансування системи освіти;
- впровадження нових технологій у систему освіти та оновлення матеріально-технічного забезпечення [4].

При цьому не слід забувати про політичну складову реформування освіти, адже політичні рішення відіграють ключову роль у розвитку будь-якої сфери життя суспільства. Позиція президента, уряду, усіх міністерств та відомств впливатиме на ефективність проведення реформ. Не останню роль виконують і органи місцевого самоврядування, особливо в контексті розвитку середньої освіти. Стійкий запит на реформи формують громадські організації, професійні асоціації, представники бізнес-спільноти та інші стейкхолдери.

Висновки. Таким чином, система освіти (як вищої, так і середньої) істотним чином впливає на конкурентоспроможність країни. Вона забезпечує розвиток людського капіталу, впливає на інноваційну активність, підвищує кадровий потенціал підприємств, галузей та держави в цілому. Інвестиційна привабливість також багато в чому залежить від якості освіти. Перехід до економіки знань робить проблему розвитку освіти ключовою для збереження вагомого місця держави на світовій арені. Довід таких країн, як США та Фінляндія, свідчить про важливість освіти для забезпечення економічного зростання. Водночас приклади окремих держав Глобального Півдня демонструють істотні проблеми з управлінням освітою, залученням коштів, приведенням системи освіти у відповідність до вимог ринку тощо.

Розвиток конкурентоспроможної системи освіти є стратегічним імперативом для України в умовах повоєнного відновлення. Модернізація системи управління, залучення новітніх технологій, вихід української системи освіти на глобальний ринок повинні стати одним із ключових факторів розвитку економіки.

Список використаних джерел

1. Войнова Є. І. Глобальна конкурентоспроможність країни: обґрунтування категорії, типи, фактори та наслідки. Економіка та суспільство. 2018. Вип. 16. С. 36–45.
2. Рябчук О. Г., Гожуловський С. С. Особливості розвитку людського капіталу як основного фактору зростання економіки України. Економічний вісник. Серія: фінанси, облік, оподаткування. 2020. Вип. 4. С. 182–192. <https://doi.org/10.33244/2617-5932.4.2020.182-192>
3. Niemi H. Education reforms for equity and quality: an analysis from an educational ecosystem perspective with reference to Finnish educational transformations. CEPS Journal. 2021. Vol. 11. No. 2. P. 13–35. <https://doi.org/10.26529/cepsj.1100>
4. Сідлецький С. І., Шандар А. М. Вища освіта в Україні в умовах воєнного стану: виклики та пріоритети. Економіка та суспільство. 2024. Вип. 64. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-151>
5. Буряченко О. В., Ткачук Л. М., Коваль Н. О. Конкурентоспроможність як визначальний показник ефективності діяльності підприємства. Економіка та суспільство. 2021. Вип. 32. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-32-60>
6. Білик Р. С., Білик Д. Р., Гаврилюк О. В. Економічна сутність та чинники формування міжнародної конкурентоспроможності національної економіки. Регіональна економіка. 2024. № 1. С. 95–101. <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2024-1-9>

7. Черничко Т. В., Козик І. М. Концептуальні основи постіндустріального етапу розвитку економічної системи: теоретичні засади. Економіка та суспільство. 2021. Вип. 26. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-26-16>
8. Босак О.В. Фактори конкурентоспроможності вищих навчальних закладів в системі формування економіки знань. Регіональна економіка. 2008. № 4. С. 223-227.
9. Братко М. Система освіти США: структура, традиції управління, особливості вищої освіти. Освітологічний дискурс. 2017. № 3-4 (18-19). С. 252-268.
10. Плахотнік О. Особливості становлення й розвитку вищої освіти у Сполучених Штатах Америки. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Педагогіка». 2024. Т. 2. № 20. С. 67–72. <https://doi.org/10.17721/2415-3699.2024.20.11>
11. Brewis E. Higher education and the public good in Finland. Higher Education. 2025. Vol. 89. Issue 1. P. 205–222. <https://doi.org/10.1007/s10734-024-01291-1>
12. Linh Doan Tuan Trinh. The impact of education expenditure on economic growth in the Southeast Asia region. Knowledge and Performance Management. 2025. Vol. 9. Issue 1. P.148–159. [https://doi.org/10.21511/kpm.09\(1\).2025.11](https://doi.org/10.21511/kpm.09(1).2025.11)
13. Husain B. H., Yan B., Moyosore O. M. Higher Education in Nigeria: The Development and Problems. Journal of Educational Theory and Management. 2022. Vol. 06. Issue 01. <http://doi.org/10.26549/jetm.v6i1.11194>

References

1. Voinova, Ye. I. (2018). *Hlobalna konkurentospromozhnist krainy: obgruntuvanniakatehorii, typu, faktorytanaslidky* [Global country competitiveness: category, types, factors and consequences]. *Ekonomika ta suspilstvo* [Economy and Society]. Issue 16. P. 36–45 (in Ukrainian)
2. Riabchuk, O. H., Hozhulovskyi, S. S. (2020). *Osoblyvosti rozvytku liudskoho kapitalu yak osnovnoho faktora zrostannia ekonomiky Ukrainy* [Specifics human capital development as the main factor growth of Ukraine's economy]. *Ekonomichnyi visnyk. Serii: finansy, oblik, opodatkuвання* [Economic Herald. Series: Finance, Accounting, Taxation]. Issue 4. P. 182–192. <https://doi.org/10.33244/2617-5932.4.2020.182-192> (in Ukrainian)
3. Niemi, H. (2021). Education reforms for equity and quality: an analysis from an educational ecosystem perspective with reference to Finnish educational transformations. *CEPS Journal*. Vol. 11. No. 2. P. 13–35. <https://doi.org/10.25656/01:22767>
4. Sidletskyi, S. I., Shandar, A. M. (2024). *Vyshcha osvita v Ukraini v umovakh voiennoho stanu: vyklyky ta priorityety* [Higher education of Ukraine under the conditions of the martial law: challenges and priorities]. *Ekonomika ta suspilstvo* [Economy and Society]. Issue 64. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-151> (in Ukrainian)

5. Buriachenko, O. V., Tkachuk, L. M., Koval, N. O. (2021). *Konkurentospromozhnist yak vyznachalni pokaznyk efektyvnosti diialnosti pidpriemstva* [Competitiveness as a determining indicator of efficiency of enterprise activity]. *Ekonomika ta suspilstvo* [Economy and Society]. Issue 32. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-32-60> (in Ukrainian)
6. Bilyk, R. S., Bilyk, D. R., Havryliuk, O. V. (2024). *Ekonomichna sutnist ta chynnyky formuvannia mizhnarodnoi konkurentospromozhnosti natsionalnoi ekonomiky* [Economic nature and factors of shaping the international competitiveness of the national economy]. *Rehionalna ekonomika* [Regional Economy]. No. 1. P. 95–101. <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2024-1-9> (in Ukrainian)
7. Chernychko, T. V., Kozyk, I. M. (2021). *Kontseptualni osnovy postindustrialnogo etapu rozvytku ekonomichnoi systemy: teoretychni zasady* [Conceptual basics of postindustrial stage of economic system development: theoretic principles]. *Ekonomika ta suspilstvo* [Economy and Society]. Issue 26. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-26-16> (in Ukrainian)
8. Bosak, O. V. (2008). *Faktory konkurentospromozhnosti vyshchyykh navchalnykh zakladiv v systemi formuvannia ekonomiky znan* [Competitiveness factors of high educational establishments in the system of knowledge economics formation]. *Rehionalna ekonomika* [Regional Economy]. No. 4. P. 223–227 (in Ukrainian)
9. Bratko, M. (2017). *Systema osvity SShA: struktura, tradytsii upravlinnia, osoblyvosti vyshchoi osvity* [The educational system of the USA: structure, traditions of management, features of higher education]. *Osvitohichnyi dyskurs* [Educological discourse]. No. 3-4 (18-19). P. 252–268 (in Ukrainian)
10. Plakhotnik, O. (2024). *Osoblyvosti stanovlennia y rozvytku vyshchoi osvity u Spoluchenykh Shtatakh Ameryky* [Peculiarities of the formation and development of higher education in the United States of America]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Serii «Pedagogika»* [Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Series «Pedagogy»]. Vol. 2. No. 20. P. 67–72. <https://doi.org/10.17721/2415-3699.2024.20.11> (in Ukrainian)
11. Brewis, E. (2025). Higher education and the public good in Finland. *Higher Education*. Vol. 89. Issue 1. P. 205–222. <https://doi.org/10.1007/s10734-024-01291-1>
12. Linh Doan Tuan Trinh (2025). The impact of education expenditure on economic growth in the Southeast Asia region. *Knowledge and Performance Management*. Vol. 9. Issue 1. P.148–159. [https://doi.org/10.21511/kpm.09\(1\).2025.11](https://doi.org/10.21511/kpm.09(1).2025.11)
13. Husain, B. H., Yan, B., Moyosore, O. M. (2022). Higher Education in Nigeria: The Development and Problems. *Journal of Educational Theory and Management*. Vol. 06. Issue 01. <http://doi.org/10.26549/jetm.v6i1.11194>

EDUCATION AS A FACTOR OF ECONOMIC COMPETITIVENESS

Ruslan M. Kliuchnyk, Alfred Nobel University, Dnipro (Ukraine).

E-mail: nobelpolis@duan.edu.ua

<https://doi.org/10.32342/3041-2153-2026-1-40-9>

Keywords: *education, higher education, competitiveness, investment attractiveness, innovations, Global South*

JEL classification: *H25, I22, I28, O33, H70*

The article examines education as a fundamental determinant of national economic competitiveness in the context of globalization, technological acceleration, and the transition to a knowledge-based economy. In contemporary global competition, intangible factors of development are becoming increasingly decisive, among which education occupies a central position. The competitiveness of a modern state is largely shaped by the quality of its human capital and its capacity to generate, absorb, and implement innovations more effectively than others. Therefore, aligning the national education system with the demands of innovation-driven growth and a rapidly transforming labor market becomes a strategic priority.

The study systematizes theoretical approaches to understanding competitiveness and emphasizes the social dimension of its formation, particularly the role of education and professional training in enhancing labor productivity and innovation activity. Education is presented as a multidimensional factor influencing competitiveness through the formation of human capital, the development of research and technological capabilities, the provision of qualified personnel for the economy, and the strengthening of a country's investment attractiveness. Investments in education are interpreted as long-term investments in sustainable economic growth and structural modernization.

The paper also traces the historical evolution of education, demonstrating how industrialization, technological progress, and digital transformation have expanded its societal role. Lifelong learning and the shift from class-based to professional social structures have significantly increased the importance of educational institutions in shaping competitive economies. Education systems are analyzed at macro-, meso-, and micro-levels, highlighting the interaction between national strategies, institutional governance, and individual learning trajectories.

International experience is examined to identify both successful models and problematic cases. The United States is presented as an example of a diversified and autonomous higher education system closely connected with research and innovation, while Finland illustrates the model of education as a public good grounded in social responsibility and equality. At the same time, examples from several Global South countries demonstrate how governance deficiencies, weak alignment with labor market needs, inefficient resource allocation, and corruption may reduce the positive economic impact of educational investments. These cases underline that education contributes to competitiveness only when supported by effective management and coherent policy design.

Special attention is devoted to contemporary challenges facing Ukraine's education system, including the consequences of the COVID-19 pandemic, the full-scale war, the outflow of students and academic staff, outdated curricula, and insufficient alignment with market demands. The article argues that post-war recovery provides an opportunity for comprehensive reform. Priority measures include compensating learning losses, expanding institutional autonomy, modernizing governance and financing mechanisms, integrating into the global educational space, and introducing advanced technologies.

The study concludes that the development of a competitive education system is a strategic imperative for Ukraine's sustainable economic growth and successful post-war reconstruction. Modernization of governance structures, enhancement of innovation capacity, and international integration of Ukrainian education should become key drivers of national economic development and long-term competitiveness.

Дата надходження до редакції / Submitted: 06.11.25

Дата прийняття до публікації / Accepted: 21.03.26

Дата публікації / Published: 02.05.26